

CONTOS DO CASTROMIL
-28-

Os papiros do Medulio

XESÚS FERRO RUIBAL

**Fotografía publicada na Wikipedia*

Xesús Ferro Ruibal

Naceu en Moraña en 1944. Estudiu Teoloxía en Santiago e Filoloxía clásica en Roma. Ten publicadas as seguintes obras en colaboración con outros autores: “Latín. De onte a hoxe”, a tradución de “A Biblia” ó galego e o “Diccionario dos nomes galegos”. Ademaos de traballos diversos de ortografía e sociolingüística, é autor do “Refraneiro galego básico”, “Dido e Eneas” e de “A Igrexa e a lingua galega”.

CONTOS DO CASTROMIL

Nº 2. Primavera. 1992

© Xesús Ferro Ruibal.

© Asociación de Funcionarios para a Normalización Lingüística

Dirección literaria: Xosé González Martínez, Xoaquín Monteagudo, Paulino Novo, Xosé M. Rodríguez Abella.

Deseño gráfico da Colección: Fausto C. Isorna.

Fotocomposición: Zero. Santiago

Producción: Ir Indo Edicións. Vigo

Depósito Legal: VG-329-92

Estes libros son un complemento gratuito ó seu billete de viaxe en Transportes Castromil.

A súa venda está prohibida.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

A Caeira 17 de maio de 1993

D. Ramón Castromil
Santiago de Compostela

Benquerido amigo:

Voulle contar. Máis de mil anos discutindo onde estaría o monte Medulio no que se suicidaron os galaicos e onde, por fin, Roma tomou posesión do ***Finis terrae*** e esta terra, que ela chamou ***Gallaecia***, empezou a chapurrea-lo latin. Máis de mil anos buscando o monte coa axuda dun único dato: *que estaba á beira do Miño (***Minio flumini imminentem***)*. Que se era o Aloia en terras de Tui, como quería Schulten, que se o Medelo da Limia, como dicía Huerta, ou o Medelo de Barbantes, como dicía Bouza Brey, ou Castro de Rei ou as Médulas de Carucedo no Bierzo. Eu que sei. Sinaláronse tantos sitios, que a retranca galega xa dixo que era un monte con rodas.

Ninguén reparou noutro dato que ofrecen os mesmos documentos latinos: aquel monte *encorsetouno o romano cunha muralla de terra que el fixo excavando unha gavia de 22 kms. (***XV milia passuum***) de perímetro para que os galaicos non tivesen saída posible*. Ninguén reparou neste dato da muralla de terra e gavia de 22 kms. Era de caixón, e pasma que ninguén o

pensara antes, que, aínda que pasaron dous mil anos, nalgún sitio tiña que haber restos de tal foxo. Así que aluguei un helicóptero e cunha cámara de vídeo fixemos varias veces o curso enteiro do Miño, de Irimia á Guarda e da Guarda a Irimia, filmando os montes máis ou menos próximos que podían ter unha base con semellante moldura. Voamos a diferentes alturas e a distintas horas do día para percibirmos ben os xogos das sombras. E por fin demos cos restos do tal foxo. Dende o aire son tan evidentes que sorprende que dende terra ninguén nunca se preguntara cal era o motivo daquela inmensa gavía e daqueles enormes magalóns, nos que hoxe van corredeiras, estradas, cortiñas nas que pacen tranquilas xuvenças, e mesmo hai piscinas de chalés. Filmamos e fotografamos a diferentes alturas o monte todo. Estudiei todo na casa. Comparei cos mapas militares modernos. Busquei toda a tradición oral relativa a aquel monte. Andeino todo a pé. Cheguei a sabelo de memoria. Claro, o de *á beira do Miño* é un dicir.

Precisaba, con todo, algo máis cá planimetría. Precisaba algún dato que confirmase a miña interpretación daquel inmenso rego. Pero ¿onde atopa-lo fío que me permitise tirar do novelo?

Metéuseme na cabeza que alguén tivo que enterrar algo de valor antes de suicidarse e que iso, sendo galaicos, debía ser de ouro, porque foi aquí tan abundante que os romanos chamáronlle *metal galaico*. Así que merquei un detector de metais moi sensible e coa discreción que puiden volví a patealo monte. É increíble a cantos lugares, aparentemente virxes, chegou xa o papel metalizado dos paquetes de tabaco para confundi-lo meu detector. Por fin, despois de varios meses, o detector pitou ó pé da Peneda da Moura. Focei na dirección que marcaba o detector e atopei unha ola selada con resina. A busca non é, xa o sei, moi académica. Entrárame a mesma febre que a Schliemann en Troia; fixen, iso si, fotos e planos; sentía bate-lo corazón na caixa do peito; aquela ola, naquel lugar ben podía ter trinta quilos de torques e brazaletes de ouro coma a que apareceu en Caldas de Reis, que hoxe en parte están no Museo de Pontevedra; o detector pitaba con claridade pero sen moito volume; usando o discriminador, souben que, dende logo, o metal que había dentro da ola non era ferro; axiña pensei que non hai palmo de terra sen dono e que eu alí era un intruso; decateime de que non estaba ben estar só naquel momento; podía vir xente, eu que sei, os donos da Peneda, e armarse moita confusión, e resultar difícil explicar; era mellor tapar todo; ir chamar polo cura, o alcalde, a Garda Civil; e levantar aquilo con día; había que protexe-la zona, día e noite; e traer

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

un equipo de arqueólogos para unha excavación de urxencia; se cadra, non era nada; pero debía estar dono de min, porque o meu interese era só científico.

Así que, alá como puiden, tapei todo e baixei en busca de autoridades que me acompañasen. Dei o recado. Volvín correndo á Peneda. E, en vista de testemuñas cualificados, suficientes e escépticos, volvín cavar na dirección que eu xa sabía. E apareceu a ola selada con resina. E, cando a abrín, tras moitas fotos e un plano, observei dentro un pendente de ouro, envoltiño en pano de liño; a feitura do pendente era unha media lúa da que colgaba un acio de uvas, ela feita con tres cordas de fio de ouro e el con noventa boliñas finísimas. Pero o que máis avultaba era un paquete que co tempo curveara en forma de tella. Estaba envolvemento con pel curtida atado con fio de liño. Cando o quixen desatar, o fio esfarelouse. Abrino e atopei dentro unha boa presa de papiros escritos do tamaño aproximado de 16 x 20 cms. A tinta escarapelaba nalgúns sitios cando se tocaba. Así que tiveron que andar con tino ó move-los papiros. Non había máis nada. Ende facendo as fotos, a xente, que viñera vindo, falaba baixo, coma nun velorio, de que eu xa lles tiña pinta de saber moito, de que xa os vellos dicían que alí había un tesouro encantado. O caso é que, cando pasámo-lo detector de metais repetidamente por toda a zona e non pitou en ningures, só no pendente, e que o que había naqueles papiros, que a xente chamaba papeis, estaba escrito nalgo que non entendían, desinteresáronse. As autoridades tamén. Quedeí só cunha rapaza curiosa, a ola e os papiros. Leveí todo para a casa e observei que era unha estraña mestura de latín e celta que axiña me lembrou as lápidas de Donón, que descifrara don Isidoro Millán. Chamei por el e pedinlle que me botase unha man para ler uns papiros antigos que tiñan tódalas trazas de ser unha mala traducción latina dun orixinal galaico. Non tardou unha hora en petar na miña porta e aclaroume os indixenismos nos que eu tropezaba.

Agora sei que probablemente o autor era un galaico analfabeto e, paradoxo de calquera guerra, utilizou os servicios dun peixeiro romano bilingüe, que atendía por Ticio, para poñer por escrito e en latín o que el cantaba en galaico. Nalgúns momentos figúraseme que o orixinal galaico debía estar todo en verso pero o peixeiro, que se pintaba para os negocios, non debía ser fino para a traducción. Estilisticamente os fragmentos dos diferentes papiros son tan desiguais que, se dous xa parecen elaborados (10 e 16), os máis están só iniciados e algúns parecen simples notas para lembra-la idea básica e nin a frase remata. Uns están en pasado, outros en presente.

Don Ramón, ofrézolle a Vde. e ós seus viaxeiros, meus compañeiros de tantas horas, algúns dos papiros en prosa galega. É unha primicia, porque a edición científica da totalidade dos **Papyri Medullienses**, que depositarei na Biblioteca Penzol para lecer de historiadores e filólogos, aínda me vai levar un tempinho, porque inda quero buscar antes na biblioteca de Erevan a tradución armenia do capítulo perdido no que Tito Livio contou en latín o episodio do Medulio. Heino de atopar. Xa verá.

Permitinme ordenalos cun certo fio lóxico, que na realidade non teñen, e engádolle unhas pequenas notas que axuden a comprender estes textos con dous mil anos de antigüidade ou, como diría o autor, con dous mil cucos. Sinalo con [...] os espazos ilexibles no orixinal ou porque escarapelou a tinta ou se desfixo o papiro cando os estirei.

Papiro 1

- De Roma non vén cousa boa.

Na casa de Tannorio, o curtidor, gardábanse como ouro en pano o caxato de Brigo e as palabras con que el contara a guerra contra o Fillo rapado da Loba¹ á par de Cartago:

- Meu pai Cacinio, en paz descanse², comandou o continxente aliado con que a Gallacia apoiara aquela revancha de Cartago contra Roma. Cartago fiaba moito nos galaicos, bisnetos daquel Brenno que lles dera un escarmento ós do Tíber³: ademáis ós galaicos xa lles tomaban medo só con aquel entraren en combate aturuxando enxebremente, co pelo grande pero atado na testa

¹Refírese ó exército romano, descendente de Rómulo a quen criara unha loba. A denominación é despectiva e Ticio, o único amigo romano, repróballo no papiro 16; de por parte di Fillo rapado, porque lles chamaba a atención ós galaicos ver que os romanos levaban a cabeza rapada: eles levaban o pelo longo, homes e mulleres.

²Literalmente di Berobreo o descanse. Berobreo (ou quizais Viberobreo) pode se-lo deus galaico do outro mundo, se sae certa a interpretación de Isidoro Millán de que as numerosas e misteriosas aras de Donón, mirando ás illas Síes, son un santuario de culto ós mortos que nelas residen. As aras de Donón están hoxe nos museos de Pontevedra e Vigo.

³Refírese ás vitorias célticas sobre os romanos en Alia e na propia Roma (388 a.C).

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

con cintas ou diademas de ouro⁴ e envolvendo o inimigo coas fillas do vento⁵. Aníbal era un home que pagaba a pena seguir: arteiro para cerca-lo inimigo, curioso en tódolos detalles dun exército inmenso, sacrificado coma un soldado raso. Só o sacrificio dá verdadeira autoridade -dicía el: o que arrastra é o exemplo.

Eu, Brigo, filio de Cacinio, xa nacín en Cartago pero non coñecín mellor vida. Se o primeiro Escipión se contentou co tributo de cincuenta anos de ouro, estoutro Escipión, que aquel pro.filiara, qui tóuno-los meniños, perdémo-las mulleres que afo garon nadando tralos barcos que os levaban, qui tóuno-los barcos, as armas, o pan. Todo llo de mos. Pero afnda quixo que as pedras sangrasen. Roma, tantas veces vencida, nunca aprenderá como se trata ós vencidos. Por iso eu, agachado no faiado do Senado cartaxinés, vin por unha tella a saña latina destrufndo toda a cidade, crueldades indescriptibles con cousas e humanos, e despois todo sementado de sal para que nin a herba rena cese en Cartago. E, cando este Escipión viu satis feita a súa ansia de exterminio e se fixo o silencio naque[camposanto, que nalgún tempo Jora unha das cidades máis florecentes do mundo, safn da quel faiado, case tan morto coma vivo, e busquei con desesperación unha fonte. E cando dei bebido, xurei busca-la vida na terra de meu pai. Xurei volver vivo ou morto á Fin da Terra, que el sem pre chamaba a “Porta do Mar par do Niño do Sol”. Xurei vivir lonxe, o máis lonxe posible, da maldade romana.

E os seus tataranetos recitan hoxe con fachenda as penalidades que Brigo, filio de Cacinio, venceu pa ra facer, con medo incluso de que o visen os paxaros, unha xangada. Nela navegou de Cartago ás Columns de Hércules redentor pasándoas negras e vivindo da hospitalidade do mar e dos mariñeiros pobres, que nada saben da desmesura de ambición dos pobos arrogantes. En chegando ás Columns de Hércules, sacou da xangada un pau, que lle fixo de caxato. Colleu camiño de Cartago Nova, chorou o infortunio dos inocentes ó pasar por Sagunto e, máis cara ó Septentrión, tivo novas das victorias de

⁴Confirma o que di Estrabón (3,3,7). Diademas desas consérvase algunha nos museos.

⁵Alude ás velocísimas eguas atlánticas; os antigos dábanlle a esta velocidade unha explicación mítica: non as fecundaba un cabalo senón o vento. Son eguas que monta o vento mareiro (papiro 8) e paren crías que duran tres cuocos (papiro 8). Delas fala Varrón (De re rustica 2,119), Plinio (Naturalis Historia 8,67166), Sillio Itálico (Punica 3,378-383) e Xustino (Historiae Philippicae 44,31). O mesmo feito tamén o localizaba a tradición grega en Creta e Capadocia.

Numancia, arrichada coma unha carriza, e aló se encamiñou por bidúidos e alamedas e soutos e ve reas mal sabidas seguindo o camiño do Sol e das Estrelas. Deuse a coñecer en Numancia e recibíro no como un amigo e un experto nos días da terceira victoria sobre o Pillo rapado da Loba. Pero foi el quen lles abriu os ollos, que agora ían penar potas victorias anteriores sobre os romanos, que oíra di cir polo camiño que xa se preparaba para vir tamén contra Numancia o tal Escipión, que mal sabían eles quen era aquel bicho⁶.

E arrepiáronselle as carnes ós numantinos, cando lles contou como en Cartago aqueta alma atrave sada non tivera dó nin das flores dos xardíns. Cala ron coma o galo á vista do raposo e iso que eles non naceran no ano dos medos. E pedíronlle que quedase con eles para aprenderlles maña e resis tencia. Non foi menos lenta a agonía que o lobo impuxo a Numancia, para !les apaga-los bríos ós celtíberos. Pero tamén alí sobreviviu Brigo, que en trollos peores xa se vira metido. Poi dos poucos que sobreviviron e foi o único que soubo face-lo morto coma a raposa e agardar a que Escipión marchase convencido de que nada deixaba con alento entre as cinsas de Numancia. E seguindo o camiño do Sol e das Estrelas de que lle Jalaba seu pai chegou á terrada Fin do Mundo, Porta do Mar, par do niño do Sol, como dicía Cacinio, en paz des canse.

Na casa os meniños aprendían ós cinco anos a can- ta-las valentías do devanceiro Brigo, filio de Cacinio, que empezaban así: Eu son a dor do mundo. Moitas veces tentaran convencer a un comerciante grego, daqueles que chegaban ás Dúas Pontes⁷, que llelas escribise, porque os druídas non deixa ban escribir nada. Os druídas dicían que, se a xen te non facía o esforzo de memorizar, esquencería as tradicións patrias. Por iso dende os cinco anos os meniños aprendían as historias de Brigo, ó mesmo tempo que aprendían a contar polos dedos, distin guí-los ovos do merlo dos da torcaza, facer unhas tamanquiñas con pau de bidueira, saber para que é boa a infusión de ortigas e a de hedras e o zume do codeso e ter sempre de man a herba curacarne, a

⁶Numancia vencera varias veces a Roma e o Senado, ante tal afrenta, decidiu confía-lo exterminio desa vila celtíbera ó mesmo que destruíra Cartago. Pero este non atacou inmediatamente: bo tou meses reorganizando un exército corrupto e indisciplinado antes de ir contra Numancia.

⁷A Vico Spacorum, Duos Pontes e Glandimirum debían vir de cando en cando comerciantes gregos, porque alí medían as distancias en estadios (medida grega) non en pasos (medida romana).

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

borraxa, a árnica e tamén a solda do monte para os vellos.

Por iso agora, nesta asemblea dramática, todos sa bían o que ía dicir Boutia, filia de Tannorio o curti dor, tataraneta de Brigo. Viñalle de caste. Aquela xente estaba dende sempre contra ca/quera tipo de pacto cos romanos.

- Os da nosa casa sentímolos vir. Primeiro púlen vo-los fillos en peñor, despois hanvos quere-las eguas, as armas, o pan, o ouro. E, cando vos dei xen sen nada, reclamarán o voso sangue. Así foi en Cartago. É inútil tratar con eles. Antes mortos que romanos -dixo e ...

Papiro 2

Nérico e Avia buscaban un acordo que garantise a supervivencia física. Eles eran adoradores do salgueiro, que se inclina á treboada e sobrevive. Estaban no tempo de selo. E opoñíanse en cada asemblea ós adoradores druídicos do carballo robusto que non domea e por iso o tronza a treboada. Diredes que Nérico e Avia eran egoístas buscando fórmulas que garantisen a supervivencia dos seus meniños [...]

a meiga, namorada das garcetas de ouro da moza, prometéralle deixar en dote a auga máxica que troca en ouro o coiro e o ferro. Nesta situación eles defendían as virtudes do salgueiro fronte á robusta e perigosa inflexibilidade do carballo.

Papiro 3

...e que un raio do ceo [me] fenda, se eu un-día.me, contamino co inimigo ou lle entrego esta espada de bronce ou esta cetra de teixo⁸

E aturxou a asemblea. E o Xefe lucía o torques de ouro, fachenda do castro, que ningún outro castro na redonda tal tiña e hoxe xa non se fan eses traballos.

⁸Parece final de fórmula de xuramento no momento da entrega das armas a un mozo, que entra así no mundo dos adultos. A cetra era o escudo redondo e pequeno que usaban os galaicos e que despois figurou en moedas e templos romanos. Debía haber algún vencello máxico entre a espada e o guerreiro, porque hai constancia de que moitos hispanos se suicidaron para non entregaren as armas (Livio Ab urbe condita 28,34; 34,17; Diodoro Bibliothek 33,16; Dión Casio fr. 75).

E seguiu a danza do soldado novo petando virilmente coas lanzas no chan e no escudo⁹. E recibiu o agasallo ritual e os seus pais sorrían orgullosos de que o seu meniño xa era un guerreiro, disposto a cede-la vida pero non as armas. E o irmán de sete anos miraba para el e díxolle a Adroniño fillo de Verote:

-¡Meu irmán pódelle ó teu!

E a nai mandouno estar calado e á meniña de cuco e medio¹⁰ mandoulle baixa-la saia. E comeron un carneiro ó espeto e correu o viño do Anas de man en man e [ó novo guerreiro] reserváronlle as ideas¹¹ e estaba sentado ese día a par de seu avó¹².

Papiro 4

*[...] neste medio tempo os romanos seguían cavando un foxo no pé do monte que o arrodeaba todo. E, como dicían os cantos de Brigo, **cando o romano fai un foxo arredor de algo é coma cando o gavián voa en circo: non parará ata lle come-los figados á presa**. Así o fixo en Cartago, así en Numancia, así en Astapa¹³, onde a xente valerosa se suicidaba e os coitados sobrevivían comendo os cadáveres.*

*[...] neste medio tempo os romanos seguían cavando un foxo no pé do monte que o arrodeaba todo. E, como dicían os cantos de Brigo, **cando o romano fai un foxo arredor de algo é coma cando o gavián voa en circo: non parará ata lle come-los figados á presa**. Así o fixo en Cartago, así en Numancia, así en Astapa¹³, onde a xente valerosa se suicidaba e os coitados sobrevivían comendo os cadáveres.*

⁹Así os describe Sillio Itálico (Punica 3,344-353).

¹⁰Conta os anos por cucos, así o druída ten setenta e oito cucos.

¹¹O cerebro do carneiro. O viño do Anas (hoxe Guadiana) viña en ánforas por mar e río.

¹²Os antigos comían sentados en poios por categorías e a comida pasábase de man en man.

¹³O suicidio colectivo cóntao Livio (Ab urbe condita 38,22).

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

Papiro 5

O druída, forte e sabio¹⁴, acolleu a proposta de Clocio, fillo de Cluto, de ir consulta-la Pena Abaladoira¹⁴ Xoga aquí o poeta coa etimoloxía de druída, composto de dru “carballo” e vid “sabedoría”.

sobre se lanzar un novo ataque ou privalos romanos da honra e proveito dunha victoria segura co suicidio voluntario. Abalando ou negándose a abalar, ela adiviña o futuro ou dá o mellor consello ...

Papiro 6

Pero Candamio¹⁵, o Deus Creador, foi bo e había caza abonda. Quen cazase un coello, lebre, urogalo, cervo ou xabarín tiña dereito, como premio, a un sexto do animal cazado. Prohibíase cazar máis dun animal grande por día, e, se alguén pasaba da conta, ó outro día vedábase a caza. As nenas machicaban millo¹⁶ e páinzo e centeo e landras ben secas despois das tres fervuras e catro días de auga mudada¹⁷. Os nenos andaban ós ovos e gardábanos cocidos. Os homes tíñanse que turnar na vixía dos movementos dos romanos, na corta de toda vexetación ata onde puidese chega-lo lume das máquinas romanas, que xa nos queimaran as painceiras, e na custodia da Cova Sacra que comunicaba o Sacro Río co [¿monte?...].

Por esa Cova Sacra, día si día non, subía berberecho, ostra, percebe, centola, ameixa, mexillón, navalla, lapa, comida de pobres, e, cando o mar era xeneroso, robaliza, muxo, pargo, maragota, xurelo e pescada¹⁸, que Ticio traía do mar, e baixaba en troco o ouro dos brazos e dos pulsos das nosas mozas e dos nosos

¹⁴Xoga aquí o poeta coa etimoloxía de druída, composto de dru “carballo” e vid “sabedoría”.

¹⁵Deus equivalente ó céltico Dagda e ó latino Xúpiter. Debe de ser unha deidade celeste que ten no monte a súa morada e que se manifesta co trono e a treboada. A Dagda estaba consagrado o carballo.

¹⁶Daquela aínda non se chamaba millo miúdo, coma agora, desque ese nome designou o cereal que veu da América.

¹⁷Estrabón (Ibidem) di que facían pan con landras. Hai que ferverlas dúas horas e logo telas a remollo catro días cambiándolle cada pouco a auga. Despois sécanse ben e, ó moelas, dan unha fariña coa que se poden facer papas ou un pan que dura moito.

¹⁸A lista de alimentos cadra curiosamente co que os arqueólogos atoparon nos vertedeiros dos castros. Que o marisco é comida de pobres, é unha valoración que só moi recentemente se fixo sorprendente: aínda os vellos din de alguén que está moi fraco que está mantido a ostras.

guerreiros. Así foi meses e meses, ata que un día a imprudente fachenda dun parvo que lle tirou unhas espiñas e cunchas ós sachadores latinos para lles facer saber que non fan poder con nós, provocou que rastrexasen o río e fixeron recua-lo peixeiro, a quen os deuses e os romanos salvaron a vida: aqueles, porque soubo garda-lo segredo, e estes, por ser provedor de ouro galaico para Octaviano¹⁹. E inda ben que se precipitaron porque, con que o seguisen río arriba, descubrirían a porta segreda da Cova Sacra. Pero naquela mesma hora ordenamos de disimular máis a cova, non foran entrar no monte pola saída de emerxencia. Alí si que quedamos pechados. As mulleres organizaron unha dieta de supervivencia con landras. Sabéndoas conservar, unha devesa coma aquela mantén ducias de familias varios meses. Nunca chegou a faltar hidromel para os drúidas nin cervexa para os guerreiros. Nunca faltou o sal que as vellas sacaban da cinsa do carballo e da nogueira. Nunca faltou carne grande colgada nas pólas dos carballos²⁰. Nunca faltou o guiso de rato nin o asado de serpe e lagarto. Nunca nos faltaron amoras, nin chicoria, nin ruibarbo, nin o tutano do fieito. Nunca faltou a casca da bidueira e do salgueiro e do piñeiro²¹. Nunca faltou a infusión de faiuco asado e moído. Nunca faltou a auga, que os vellos coidaban máis có ouro. Pero era tal a tensión que unha saraibada equinoccial que tronzou a flor das amendoeiras e das abairas, matando a posibilidade do esperado froito, provocou unha trifulca teolóxica sobre se Candamio, Lugove, Cariocieco, Larauco, Bando, Netos, Edovio, Bermo, Berobreo e Toudádigo²² miran por nós ou se tanto lles temos e sobre se a nosa oración pode modificar a vontade dos deuses, é dicir, o curso da vida, a marcha das estrelas.

¹⁹Ironías da guerra: Octaviano, que dirixía esta guerra, ten privadamente traficantes que comercian co inimigo. Que non lle chame Augusto axuda a datar estes papiros e o acontecemento do Medulio antes do 27a.C., que é cando o Senado lle deu ese título a Octaviano.

²⁰Curiosa pero eficaz forma de conservala aireada e a salvo dos cans.

²¹Sorprende, pero é certo, que a parte interior da casca é comestible e a do piñeiro é rica en vitamina C. Isto demostra que non se suicidaron por non poder senón por non querer seguir vivindo. Sobrevivir nun monte asediado é máis doado que nunha cidade asediada coma Numancia ou Astapa.

²²Deuses galaicos; os tres primeiros identifícanse nas súas funcións con Xúpiter, Mercurio e Marte respectivamente no mundo romano e ós que despois da conquista aparecen asociados no culto como Iuppiter Candamius, Marte Cariocieco. Co Candamio debe de estar relacionado o Candán; con Cariocieco, os topónimos Queiruga, Quiroga; con Bando, Bando e Bande, e poida que con Netos, Neda. Edovio é o deus subterráneo que quenta as augas das Burgas. Toudádigo é o protector da tribo, o Tutatis dos galos.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

Papiro 7

Adalo di airado que o druída mantén a xente cega, que os deuses non se aplacan polos nosos sacrificios e que, se se aplacan, non son deuses e que de nada vale que teñámo-la imaxe de Navia metida na auga. O druída de setenta e oito cucos acusouno de blasfemia. E, así como, cando as ovellas ventan un grave perigo, axuntan tódalas cabezas e arrédanse como da peste daquelas cabras que ousan afrontar en solitario os perigos, así a asemblea condenou a opinión excéntrica de Adalo, fillo de Uretio, a dos cabelos dourados e peitos que deran criado trece fillos. Acusado de ser un boca rota, quedou só na súa crítica que antes todos parecían compartir e nada impediu xa que dese a súa vida ó coitelo sacerdotal para que Navia mandase unha chuvia que escorrentase o romano. Porque ó Fillo rapado da Loba só o adormenta o ouro e só a chuvia o escorrenta, incapaz de resistila tres días seguidos.

Papiro 8

Era o tempo da primeira andoriña, cando o vento mareiro monta as máis lixeiras eguas pero o teixo dá a flor que cega os ollos para sempre e pega ese sono eterno que afrouxa a tensión dos músculos e as coitas desta vida. Era o tempo no que Bando e Navia ...

Papiro 9

Mirou a nai os rizos, a boquiña fanada dos cinco anos, e os ollos cheos de ilusiónciñas da súa filla e as bágoas varréronlle a vista pensando nas poucas horas que quedaban de luz a aqueles olliños que nunca mal viran e matinou en que non chegarían a saí-los dentes novos que xa purraban e pensou que ía saír certo o mal agoiro con que nos últimos anos nacían tódolos meniños dos castros da redonda: cando, ó naceren, os metían na Fonte Berradoira, non berraban; e iso era que tiñan vida para pouco tempo. Era visto que chegara o final para o pobo enteiro, cando tal pasaba con tantísimos meniños.

Papiro 10

Chegaron os vixías e dixeron que os romanos, ameazando con máis lume nas nosas devesas, levaran pola noite vinte eguas, das que empreñan do aire e paren crías que viven tres cucos; e que levaran a mais dúas mozas do castro de Avobriga; e que estes piden á Asemblea que se ataque en tempo; e que o Fillo rapado da Loba cavaba sen descanso un rego grande coma un río; e que, sen reverencia ás almiñas, xa cortaran os camiños onde empeza a Costa do Lodeiro e tamén na do Vendaval. Estando eles nestas falas, eu erguinme²³ e inicié a cántiga do camiño, e todos corearon a estrofa final con santa indignación.

***Este universo é obra dun Deus;
pero os camiños son dos meus avós.
Meu camiñante, andar é sagrado:
pisas e bícate quen xa morreu.
En cada treito alentan almiñas
que traballaron pensando en nós,
que o asentaron con moito esforzo,
ou que o abriron pasando por el.***

***Sinte o cariño nas plantas dos pés.
Porque as almiñas deixáronche amantes,
pra alumearen a noite en que vives,
vida, palabra, vieiros efe.***

***Meu camiñante, vivir é misterio.
Anda e terás liberdade e luz.
Anda, camiña, escoita o silencio:
montes e vales xa falan pra ti.***

***Anda, camiña, respira coa Terra.
Ti es consorte do Sol, da andoriña.
¿Que hai detrás do misterio da vida?***

²³ É a primeira mención que o bardo fai de si mesmo

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

Non hai resposta mellor có solpor.

***Tralo ronsel que deixaba o Sol,
paso a pasiño veu vindo a xente;
crente ou curiosa, chegou a esta terra,
Porta do Mar, par do Niño do Sol²⁴***

***África, Troia, o Rhin, o Danubio
viñeron mirar se o Sol non morría.
Dorme tranquilo, arrólao o mar:
este éo ouro das nosas mazás²⁵***

***“Dorme, non morre”- volveron cantando -
“nós durmiremos, se somos coma el
limpos e xustos, brillantes, audaces.
Nunca pra nós será triste o solpor”.***

***¡Loba romana, outro ouro buscabas!²⁶
É un metal Q que enfeita o teu corpo.
A poesía é adorno da alma.
Só para ti foi un chasco chegar.
¡Mala cegueira a quen cegue os camiños!
¡Que un mal agoiro lle boure no coiro!
¡Ende morrendo, que lobos o coman!
¡Nunca el chegue ó Niño do Sol!***

²⁴O poeta denomina a súa terra co mesmo nome que Brigo no papiro 1 (Porta do mar, par do Niño do Sol), cousa que contrasta cos nomes de Gallaecia e maiormente co de Finis terrae que lle deron os romanos.

²⁵Supoño que alude ó mito de que no Extremo Occidente (Hespérides) incluso as maceiras daban mazás de ouro. As mazás de ouro do Xardín das Hespérides simbolizan na mitoloxía clásica ese imán que atrae cara ó Solpor a todo home occidental: iso que séculos de cristianismo traduciron por Camiño de Santiago (ou de Teixido). ¿Morreo sol no mar ou dorme no seu niño?, quero dicir ¿hai algo máis alá da tarde, do mar, da vida?

²⁶O poeta presenta a invasión romana menos como un acto de barbarie militar que como resultado dunha lectura literal e indocta do mito das mazás de ouro. O romano pensa que esta terra é un Eldorado e está disposto a calquera violencia para conquerila. A barbarie romana é a súa incapacidade de comprende-lo carácter espiritual dese ouro. Barbarie intelectual, antes que militar: mentres o romano adorna o corpo con ouro metálico, o poeta ve o camiñante (¿e tamén o pobo depositario das mazás de ouro?) enfeitando a alma con poesía.

Papiro 11

...sesión [¿da Asemblea?] foi de follla do acivro²⁷. Tódalas forzas do ben e do mal estaban desatadas e as palabras que dicían eran suaves de elocuencia pero no final levaban un ferrete que fería coma os pinchos do acivro, coma se uns ou outros, e non a ambición romana, fosen a causa de tanta discordia. Ata que se ergueu o druída de setenta e oito cucos e falou así:

- ¿E logo, seique xa vos esqueceu a brutalidade galbana?²⁸ ¿Ou é que xa non vos acorda que Toudádigo nos mandou nos días de laceira unha victoria sobre dúas baleas grandes coma illas que nos deron festa para un ano enteiro? ¿Non vivimos xuntos días de gloria por mar e por terra? ¿Con que fe esperáde-lo regreso dos nosos mellores mariñeiros que xa deben de estar a chegar das Terras Frías cos irmáns céltigos²⁹ para lle partiren as patas traseiras ó lobo que só adormece co ouro?³⁰

Papiro 12

[..] que vira [entre os romanos] casas cubertas de pedras feitas de barro cocido, nas que o fume non pode prender como prende nas nasas colmadas con palla centea. E que eran mellores as casas esquinadas e os leitos de madeira e a auga encanada ata a casa, e que probara un saborido pantrigo e que

²⁷Supoño que se trata dun modismo metafórico galaico alusivo á forma e ó fondo das distintas intervencións.

²⁸Debe aludir á perfidia do pretor Serxio Galba que no 149 a. C. convocou os lusitanos para unha suposta negociación de paz. Estes acudiron á boafé e cando estaban reunidos, apareceron patrullas militares que mataron sen piedad milleiros de persoas e prenderon e venderon outros moitos. Algúns romanos tiveron vergoña das súas artes militares; houbo un turbulento proceso en Roma e Catón defendeu os lusitanos pero Galba saíu absolto, os vendidos non se restituíron e, iso si, creouse unha comisión contra os abusos dos pretores (Orosio *Historiarum adversum paganos* 4,21,10; Valerio Maximo *Factorum et dictorum memorabilium* 1. 9,6,2; Livio per. 49).

²⁹Probable alusión a unha expedición á Celtia británica e gala (Terras Frías) na procura de axuda militar, da que nada se sabe.

³⁰Partirle as patas traseiras ó lobo debe de ser atacar polas costas ó exército asediante, ó que, por se-lo romano, chámalle lobo e, outras veces, Filllo rapado da loba (que criou a Rómulo). Que só adormece co ouro debe aludir á ambición que está na base de todo imperialismo. Xa o dixo no papiro 7; de feito no 17 di que os irmáns das Terras Frías traían ouro para mercarlle ó asediante a liberdade dos asediados.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

cociñaban co froito da oliveira e non con graxa de porco e que o viña era entre eles máis fino. E que tiñan modernas máquinas de guerra. E que era mellor ser rabo de gato que cabeza de rato. E a cada causa que dicía enfurecíanse os druídas e acusábano de mal fillo, de amigo de novidades, e dicían:

-Ti falas así porque fuches infiel á túa familia no corpo dunha romana e es infiel ó teu pobo, que deixaches que as silvas cegasen os camiños da túa horta e despois cobizáche-las hortas alleas, que por algo che puxeron o alcume de Cambiamarcos.

¡Hanche chegar sete cuartas de terra!

E arrenegaban ós que lle desen creto. E Brito non tivo boca para negar. Ergueuse o vello Cotto pedindo que ninguén se deixase levar do xenio e xurou polo Carballo Candamio que non diría mal de Brito sen ter certezas, que non é xusto facer a ninguén máis malo do que é para destruílo, pero si replicaba que nunca foi de fiar a amizade do rato co gato nin do peixe pequeno co grande, e que, aínda que era certo que os romanos tiñan certos adiantos técnicos dos que nós carecemos, era tamén certo que nós os superamos en moitas cousas. E rematou así:

- ¿Ou non é certo que os soldados que penan cavando aí en baixo, na barcia, ofrécenvos moedas de prata por unha ducia de ovos ou unha perna dos carneiros que pacen neste monte? É certo que usan aceite e vinagre pero ¿para que? para condimenta-lo seu único alimento: papas, allo e cebola³¹. ¿Como demo vou admirar un pobo tan mal mantido e con tan mal alento?

Todos escacharon a rir con aquel quite e a asemblea ...

³¹Datos moi precisos que axudan a datar estes papiros nos derradeiros anos antes de Cristo, porque só en épocas posteriores, co exército xa asentado, se enriqueceu a dieta do soldado romano con outros vexetais e algún ovo e só trescentos anos máis tarde terá dereito o soldado a alternar dous días seguidos carneiro cun de touciño. Polo que se ve, xa daquela a cociña galaica era máis rica en proteínas animais cá cociña mediterránea do exército romano. Papiro 13

Papiro 13

Así como o toxo, non sendo arnal e colléndoo de baixo para riba, non se espeta, así as duras palabras de Clouta, ben meditadas, non tiñan por que provoca-la ira de Cambavio, fillo de Coral, que houbo de [...] Peor foi a rabecha de Boutia cando oíu que citaba o santo nome de Brigo para dicir que sobrevivira con maña, non facéndose o valente e mercándolle a carne ó lobo [...].

E oubeaban os cans sinalándonos co seu rabo inqueda e dicía a xente que había un estraño cheiro a cera en todo o monte.

Papiro 14

¿Morrerei sen vires do mar maior, amigo?

¿[...] sen saber se morro ben, amado?

É o ben que ela ten.

Papiro 15

E as mozas traían o ouro dos seus brazos, testemuña de profundas emocións. E os guerreiros traían elmos e torques, fedatarios de heroísmos nacionais. E os druídas traían ouro relixioso, signo de gratitudes sen medida. Nunca tanto ouro xunto viran os homes nin os deuses e cada peza tiña a súa historia. E todo se distribuía entre as duascenas naves para ir adormenta-lo lobo romano e libera-lo irmán galaico. Vale máis un irmán libre có ouro todo do mundo³².

Papiro 16

E colléronse pola man todos formando unha inmensa serpe naquela devesa. E a serpe empezou a moverse detrás de Nantia, a mellor danzante, ó compás

³²Parece aludir a unha colecta de ouro, incluso dos tesouros relixiosos, feita nas Terras Frias (celtas galos e británicos) para acudirilles ós irmáns galaicos. Nada se sabe dela.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

da gaita. E a primeira danzante, miña amiga, tomou figura de dríada³³ e seguían detrás trinta parellas de mozos, cos seus adobíos de matrimonio, que non querían morrer solteiros. E a serpe humana, que seguía a compás da gaita, ía formando unha espiral centrípeta, coma a morte, que cada vez tiña menos carballos no seu interior. E danzaban os vellos. E danzaban as vellas. E danzaban os pais. E danzaban os fillos. E danzaban netos e bisnetos e amigos e veciños e sobriños e curmáns. E eran xa cinco as espiras. E na man levaban un ramalletiño de teixo e chores ventureiras atado a unha vara de abelaira cun fio rubio. E nun peto levaban terra nai que ían botando ós poucos sobre a cabeza dos que máis querían para que ela os cubrise dos gaviáns e dos voitres, cando a forza liberadora do teixo chegase ó cerebro e pousase os seus carpos inertes no final da danza para sempre. E ía a serpe humana achegándose ó Carballo Candamio, eixe do mundo, centro daquela devesa sacra, nove veces centenario, forza robusta daquel pobo, que en tempos dera sombra ó redentor Heracles, que perseguía a Xerión o cruel para matalo na Punta Ártabra³⁴, e que fora testemuña de tantos casamentos, tantos contratos, tantas promesas, tantos xuramentos, que daba unhas landras saboridas no equinoccio e protectoras o ano enteiro. Ningún galaico carecía dunha landra do Carballo Candamio e tódalas casas tiñan unha, e unha tódalas dornas, e tódolos cabalas na brida unha, e unha na bolsiña preto do corazón tódolos humanos. E era o máis preciado regalo que calquera moza podía recibir do seu amado cando tiña que marchar a terras de lonxe ou cando tiña que vagar no mar aventurado. E todos danzaban resumindo en cada mirada canto xuntos viviran e choraban lembrando que aquela era a danza derradeira. E seguía a danza ó compás da miña gaita e xa eran doce espiras e Nantia, a primeira danzante, miña amiga, inclinouse ante o Carballo Candamio, eixe do Universo, nove veces centenario, fachenda desta terra, e ofrendoulle o ramalletiño de teixo e chores ventureiras, azuis e maretas, que levaba na man, atado a unha vara de avelaira con fio rubio e colleu un ramiño de teixo e púxoo entre os beizos rubios, quitou un dos seus pendentes de ouro, de feitura de media lúa e acio de uva, coma unha ría de amor nocturno, e (¡que Berobreo a abenzoe!)

³³Fada das carballeiras.

³⁴Xerión tiranizou esta terra ata que Hércules o matou e o enterrou e enriba del construíu un faro. A *Punta Ártabra* vén sendo obviamente A Coruña. E por iso o emblema da Coruña é a Torre de Hércules coa caveira e ósos de Xerión debaixo. Nova proba da relación desta terra con navegantes gregos da época arcaica.

prendeuno na miña orela e iniciou a espiral centrífuga coma a resurrección e a súa cara virouse feliz coma unha mañá de sol despois dunha arrepiante treboada. E tiven vergoña do circo que trazara en volta de min con disimulo. E as espiras centrífugas coma a vida nova deslizábanse en senso contrario ás centrípetas da vida vella³⁵. E os novos casados traían na espira centrífuga a coroa de follas de carballo. E os danzantes centrífugos levan un ramiño de teixo nos beizos, e os soldados dúas puntas de frecha tamén de pau de teixo; e todos, pétalos de flores espaxados pola cabeza e os fortes ombreiros. E dicíanlle ó pasar ós que aínda danzaban centrípetos:

¡A morte évos un instante! A cadea non rompe na outra vida. Morremos xuntos e xuntos resucitamos. O Fillo rapado da Loba non pode con nós.

E eles danzaban con esperanza, avanzando coma a cobra que se ispe da camisa, segura de que vivirá cunha pel nova e lustrosa. E os ollas dicían a felicidade do alén inminente. E xa empezaba a traballa-la forza liberadora do teixo. E os puntos de Nantía, a primeira danzante, miña amiga, volvíanse pousóns e xa arrastraba os pés sen flexibilidade. ¡Nunca tal lle vira facer! E camiñaban todos cara á morte a compás, contentes de liberaren as filias e as irmás da prostitución en Roma, e os fillos de morreren devorados polos leóns no circo, e as almas da impiedade de que cultos alleos son superiores e os meniños de morreren aogados nas minas de ouro. E cantaban:

***-¡Maldita fame de ouro!
Bendito teixo que nos libera do mal.
¡Benía sexan os teixidos!
A eles vaíamos ou de mortos ou de vivos.***

Só os meniños camiñaban alleos á decisión adulta, botándolle-la lingua fóra uns ós outros a ver quen a tiña máis longa: eran, fóra a alma, coma carneiriños que levan a rapar. E, cando a espiral centrífuga da resurrección chegaba á duodécima espira, poucos eran xa os que aínda non se liberaran da posibilidade de seren vítimas da crueldade romana. E os vivos collían os

³⁵Esta danza, aínda relixiosa, está viva en Caritel e danzárona o 12.9.1992 máis de catro mil almas na Carballeira das Ermitas. Está tamén viva en diferentes países celtas e quedou escrita en varios petroglifos.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

mortos e depositábanos no inmenso foxo onde o lume, orixe da vida, os devolvía á verdadeira vida, aló onde as forzas do mal non dan chegado. Alí houbo que ver, porque algunhas nais rebeláronse, e choraban os meniños vendo morre-los seus pais, eles tamén, criaturíñas, coas alentadas derradeiras desta vida. E laíábanse así:

-¡Nadar, nadar, e agora afogar! ¡Seica nos pillou unha mala fada!

E renovouse a prédica druídica, tentando convencer aquelas mulleres que non estaban nada aleutas porque se vían atrapadas nunha decisión que non compartían. Fai máis caso un porco que levas para a feira que aquelas mulleres sen fe na consigna; a escolta sacerdotal tentaba domealas ora con palabras patrióticas, ora ofrecéndolles nova dose de beberaxe. E, cando tentaron fuxir cara á Cova Sacra que leva ó río co gallo de atacaren o latino polas costas, o teixo fixo o seu efecto e morreron na idade do salgueiro³⁶. Ese foi o instante no que ninguén reparou en que eu, a quen, por gaiteiro, correspondía o honor de bebe-lo último, non enviei a beberaxe senón que deixei que esvarase cara ó fol a través do punteiro e xa fixera no chan cun pau o circo máxico arredor de min e, por todo iso, quedei para contalo, coa axuda de Ticio, que empezara sendo cliente das centolas nosas cando nosas eran as rías, que nos acabou vendendo peixe porque perdémo-lo mar, pero que nunca quixo lixa-las súas mans nos pecados militares da súa nación latina. E é boa lástima que, así como Ticio ten unhas letras para reproducí-las miñas palabras, non teña outras para reproducí-lo meu canto e os picados triples desta grileira que adormentou para sempre o meu pobo e axudouno a cambiar de vida, como cambia de camisa a cobra no mes da sega, naquel Monte ó pé do Carballo Candamio, eixe do Universo, nove veces centenario, como dicían os druídas.

³⁶Idade do salgueiro debe ser esa idade meridiana na que o desencanto se vai apoderando do home e un tende a ser flexible, relativista, agnóstico. Cae despois da fe xuvenil, radical en todo, e antes da fe senil, fe en poucas cousas pero moi firme. Pero nótese que antes no papiro 2 contrapuxo os adoradores do salgueiro (favorables a unha rendición negociada) ós adoradores do carballo (decididos a morrer antes que renderse). Papiro 17

Papiro 17

E dicía o druída que, en morrendo, viría pola ría un boi que nos recollería e nos levaría ata as illas dos deuses, ata a Porta do Inferno, e chegaríamos, por fin, ó niño do Sol, pero que ninguén daría as boqueadas ata que a marea iniciase o debalo. E que Berobreo había mirar por nós³⁷. E que el xa deixara todo o noso ouro ben enterrado e que por riba puxera ben pezoña³⁸. Eu dou fe de que o meu pobo viviu. Dou fe do que vin e vivín e arrenego a quen afirme que foi superior o romano en algo máis que en ser mala alma. E Ticio, a quen eu subín pola Cova Sacra para que vise a desfeita e cheirase o fume do corpos, cadra conforme. Na Costa da Morte o mar misterioso custodia as duascenas naves que traían a solidariedade do irmán das Terras Frías con armas para vencer ou ouro para mercarlle ó lobo a nosa liberdade. E Ticio di que hai romanos de romanos e que non está ben que falemos mal da Loba romana, porque ela foi boa e ruín foi Rómulo³⁹. Pero Aquel ó que ninguén lle sabe o nome (¡benía sexa El!) virá, volverá, restaurará a variedade, sendo El mesmo vario⁴⁰. Ninguén dará acabado coa variedade, raíz do Universo: levámola nos dedos e na fala, e no clima e na idade e nas flores e nos gustos e nas plantas e nos soles. Tamén as causas queren ter mil nomes. Quen queira acabar con algo, fai o parvo. Porque El virá, volverá, restaurará a variedade. Reprimirá os que cobizan o alleo, os que enlodan a auga do río no que bebo, os que ós nomes das causas poñen freo.

³⁷Aínda hoxe está viva a crenza en Poio e a illa sería a de Ons, onde os mariñeiros evitan a Porta do Inferno. Un curso de auga separa esta vida da outra en moitas culturas: pénsese na barca de Caronte. As illas dos deuses era antigamente o nome do conxunto das illas galegas. Véxase a nota 2.

³⁸Centos de lugares en Galicia gardan a tradición de que os mouros deixaron enterrados os seus tesouros, coa esperanza de volver, e que, para protexelos, deles puxéronlles enriba serpes encantadas e deles olas ou trabes de alquitrán e de veneno, que provocarán gran mortandade en toda a redonda se algún tentare chegar a eles. Dous tesouros encantados fala O libro de San Cipriano e algúns, por certo, apareceron e están hoxe nos museos (Pontevedra, Lugo). Outros, coma este, nunca se atoparán.

³⁹Alude e que neste texto sempre se lle chama ós romanos fillos da loba despectivamente. A loba alimentou os meniños, Rómulo e Remo, ata que os recolleu un pastor: logo ten razón, ela foi boa. Pero Rómulo, cando estaban fundando Roma, matou a seu irmán por ambición política.

⁴⁰Enigmáticas palabras, que, por unha banda, evocan antigas tradicións célticas presentes na lenda do rei Arthur, detectadas polo olfato poético de Cabanillas, e, por outra, evocan a Trindade (Deus é trino, vario, trisque!) ese elemento crucial da teoloxía cristiá, non sempre comprendido porque témo-la lideira de facer del un problema matemático e non unha afirmación ecolóxica e democrática, xa que, sendo Deus mesmo polimorfo (pai, fillo e espírito) a variedade natural que observamos no Universo (e mesmo nas teclas do piano, don Ramón) queda definida como partícipe da natureza divina e, polo tanto, divinizada. Afirmación que, colocada no contexto dun xenocidio, acada toda a súa significación política. É triste ter que deixa-la

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

patria e non poder levar máis cá memoria. Pouca cousa é un home, para garda-la memoria dun pobo. Eu son a memoria do meu pobo toda. Eu son o seu derradeiro soldado. Eu son un soldado desarmado, porque me entrego á boa fe de Ticio que escribe na lingua del. Xa non queda máis espada galaica ca estes papiros metidos neste atado que agora vou enterrar. Con eles meterei o que máis move o meu corazón: o pendente de ouro de Nantia, a mellor danzante, miña amiga. Farei dúas mil veces o esconxuro protector, para que en dous mil cucos ninguén lle toque e o Fillo rapado da Loba morra tamén sen ser dono da nosa Memoria.

Sei ben que marcharei deste mundo coma un can, só, sen patria nin pobo nin porqué. Pero, Ti de quen non sabémo-lo nome⁴¹, fai que isto o atope quen teña entrañas e lle dea un xeito e diga o que aquí se pasou, como o meu pobo subiu a un monte para morrer máis preto do ceo. Ende non, fíreo co teu raio. E, se fas que eu atope as andoriñas negras que foron e non deron volvido en tempo⁴², tornaremos, poucos ou moitos, ó eido noso, aprenderemos a escribi-la nosa lingua, desenterrarémo-lo tesouro e rematarémo-lo Himno da Memoria, espada temible do noso pobo para quen o escoita e para quen o canta. E estas cousas que aquí deixo, ovellas e peixes e camiños e carballos e ríos e cabalas e montes e fontes, recuperarán a alegría de oíren outra vez o seu verdadeiro nome na lingua verdadeira desta terra. Connosco virá El, o que ninguén sabe como lle chaman. E gobernará cadaquén a súa aira sen medo nin cobiza.

Como ve, don Ramón, non hai fantasía nestes papiros. O autor, un gaitero cantor, oficio hoxe extinto, pretendía tecer, como un Homero galaico, o poema épico nacional, pero quedou en notario de catro feitos e morreu frustrado.

Se eu for poeta non atopaba así a ola, que por algo estaba ó pé da Peneda da Moura. Atopaba un bastón e, máis enterrado, un cabo dun adibal de seda. E era causa de encantamento con tódolos requisitos. E primeiro íame confesar. E descubría o bastón e con el dáballa un pau ó adibal. E nos ollos de todos lía que me tomaran por tolo, porque esperaban de min feitos máis asentes. E eu dáballa o segundo pau e dicía que arredasen todos cinco metros. E algúns

⁴¹Forma de denominar un Deus supremo que aparece en moitas culturas, incluída a bíblica.

⁴²Andoriñas negras deben de se-los emisarios que os galaicos mandaron na procura de axuda á Lusitania e á Celtiberia (as andoriñas veñen do Sur) e que, estando xa baixo administración romana, non deberon entender nada do que aínda pasaba no Medulio.

pensaban que parveara de vez e querían tirar polo cabo do adibal e eu berraba con eles e, por fin, dáballe o terceiro pau, e no instante volvíase unha inmensa e agresiva serpe. Alí si que collían medo e os máis fuxían non cinco metros, senón cincuenta veces cinco. E non era para menos. E eu lembraba o ritual

***O que de aquí te ha sacar
tres bicos na boca che ha dar.***

E eu, que teño oído a moitas vellas falar de tesouros encantados, non tiña gran medo, que o peor medo é non sabe-lo que vai pasar despois. E, facendo de tripas corazón, iso si, deixaba que a serpe rubira por min arriba, cuspialle na boca e, ó cuspirlle tres veces, a serpe dábase por morta. E, ó mirar arredor, estaba só. Nin cura, nin xente, nin Garda, nin alcalde. Só unha rapaza con moito medo pero con máis curiosidade.

Se eu for poeta, facía que o gaiteiro fose tocar e cantar a Donón, ás portas das Sies e de Ons. E, así como Orfeo lle foi tocar e cantar ás portas do outro mundo a Hades e Perséfone e estes deixáronlle traer de volta a Eurídice, así este fistor había volver das illas con Nantia, a primeira danzante, e danzaba a danza da nova primavera e con ela danzaban tódolos animais da devesa. E el devolvíalle o pendente da media lúa e acio das noventa uvas, coma unha ría de amor.

Se eu for poeta, a Pena Abaladoira convocábao a dirixir un grupo de fuxidos, que, mal de seu grado, acababa levando ó mar na incerta procura dunha nova patria máis aló da Fin do Mundo e, despois de moitas penalidades, arribaban ó Caribe, onde se mestizaban esperando o relevo de Bolívar de Elviña, Fidel de Lâncara e Alfonsín de Ribadumia. E eu seguía a pista das dúas mozas do castro de Avóbriga (papiro 10), que, por certo, contra o que parecía temerse, acababa tendo o seu aquel, porque, senda todas e dúas meigas, tales mañas usaban en Roma que poñían o Imperio Romano enteiro en camiño de Santiago.

Pero nin son poeta nin lle teño peito para estribillar no texto, non me vaia feri-lo raio de Candamio, segundo ameaza o derradeiro papiro, que con estas causas non se pode enredar.

Aquí non hai fantasía, don Ramón, aquí o que hai é un bardo impresionado pala altura moral e a desventura política do seu pobo. De primeiras parece un bardo escéptico, que non cree no que canta, coma se for un bardo á forza, a forza das

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

circunstancias. *Véntase que estaba na idade do salgueiro*, coma Nérico e Avia e Brito o Cambiamarcos e Clouta e poida que Adalo; tiña poucas certezas e por iso era capaz de ver que *hai romanos de romanos* e de poñerlle unha vela a Deus e outra ó Demo facendo coma quen que bebe a pezoña patriótica e trazando no chan o circo máxico para que non o enrole aquela Santa Compañía. O caso é ir indo. Pero trala hecatombe aparece transformado, coma Eneas despois de baixar ó Averno, e sábese o *derradeiro soldado do seu pobo*, por ser poeta e por ser *A Memoria*, arma temible para quen a canta e para quen a escoita. Por esta fe constituínte, que agora lle entra, muda a prohibición druidica de escribir en obriga nacional de escribir, para conseguí-lo obxectivo druidico e coa axuda dun romano. ¡Que relativo é todo! Se os galaicos morreron ¿que sangue levamos nós, don Ramón? ¿Ve por que non me atrevo a fedellar no texto orixinal?

O gaiteiro, que dá os nomes de Brigo, Cacinio, Avia, Nantia, Tannorio, Cotto, Brito o Cambiamarcos e tantos outros homes e deuses, non nos di cal é a súa gracia nin como sobreviviu ó asedio. Verosimilmente fuxiu cara ó río con Ticio pola Cova Sacra coa esperanza de volver.

Don Isidoro e mais eu mollámo-la palabra cun *Terras Gauda* para celebra-la invención daqueles papiros que eran a proba palpable dunha épica galaica perdida que enlazaba coa Grecia arcaica e que, polo tanto, dan nova verosimilitude tanto ás tradicións de Teucro en Pontevedra, Tideo en Tui e Hércules na Coruña e en Lugo, coma á predicación de Santiago a mariñeiros ou comerciantes gregos na ría de Arousa; que confirman o santuario de Donón, ás portas das illas dos defuntiños xa deuses; que insinúan o camiño de Teixido; que gardan o eco da política internacional galaica aliándose con Aníbal contra Roma; que nos fan intuí-las tensións que envolveron aquel suicidio colectivo; que nos falan da axuda que non chegou en tempo dos países célticos (aquí chamados *Terras Frías*), da insolidariedade dos irmáns do Sur xa montados no Imperio, e dun tesouro perdido na Costa da Morte moito maior có tesouro de Rande.

Vostede é amigo da pesca submarina, así que ten camiño franco no mar. Saúdeme a Pepiña, saúdeme os seus irmáns e boa viaxe ós seus viaxeiros, meus compañeiros.

CONTOS DO CASTROMIL

- 28 -

Os “Contos do Castromil” foron unha serie de 30 relatos de autoras e autores galegos que se repartían a bordo do autobús nos anos 90, chegando a distribuírse 450.000 exemplares. Ningún cobrou polos textos mais si recibiron un carnet que lles permitía viaxar sen pagar nas liñas do Castromil.

Foi unha iniciativa da Asociación de Funcionarios para la Normalización Lingüística, contou co patrocinio da Xunta de Galicia e foron editados por Ir Indo entre 1992 e 1994.

Monbus decidiu reeditalos dixitalmente para que cheguen a máis xente e seguir difundido a literatura e a cultura en galego.

DÍA DAS LETRAS GALEGAS

Contos do Castromil é unha colección que pretende achegar ó lector e viaxeiro unha selección de autores de relato galego que o leven tamén pola rota da imaxinación.

